

Ppt ut 20 2

År 1920 April den 12 förättades
 Enskifteering efter avlidna Hedvig Charlotta
 Aspelin, som avled den 12 Mars innevarande

Slavhandel eller välgörenhet

Fattigvården i Piteå Landskommun för 100 år sedan

Enskiftets fattigvård här antecknas som As-
 pelins stiftsdelegare.
 Öret uppsgafs under redlig förpliktelse
 av fattigvårdsföreståndaren Antou Olsson
 Ojebys, samt uppskattades och värderades
 som följer.

<u>Tillgångar</u>			
<u>Lösegudom och diverse</u>			
1 teista 10 kr. 1 spann 5:- 1 skäp 6:- 1 bord 2:-	23 :-		
5 ont. klädningsstyg 25:- 6 ont. klädningsstyg 24:-	49 :-		
1 st. fall 50:- 1 kostymstyg 25:-	75 :-		
Den avlidnas gångkläder	50 :-		
1 gammal prostilla & div. örter	25 :-		
1 fickur 5 kr. 1 revolver 25:-	30 :-		
1 par skor 15:- 2 kaffepannor 10:-	25 :-		
1 brio 3:- 1 nattrock 2:-	5 :-		
3 porträtt med ramor à 5:-	15 :-		
1 kaffepanna 5:- 1 korg 2:-	7 :-		
1 kaffepanna	2 :-		
Diverse olika personlar	15 :-	339 :-	
Sma. Tillgångar		339 :-	
Örist i Öret kr.		6186	
<u>Summa Sumaria</u>		6525 :-	

FÖRORD

Den här skriften gjorde jag under min praktikperiod i Centralarkivet. Det har varit spännande och lärorikt att leta efter och läsa gamla protokoll. Häftet ni håller i er hand är bara en liten del av det jag har hittat. Många människöden finns att läsa om. De är av det mest skiftande slag, både tragiska och smått lustiga. Förutom att jag har lärt mig mycket nytt om min hembygd så har jag fått flera uppslag till romaner.

Elisabeth Lindblom
Piteå den 10 juni 1999

**Piteå Kommun
Centralarkivet
Svartuddsvägen 1
941 85 Piteå Kommun**

**Telefon:
0911-96 000**

**Fax:
0911-969 28**

**E-post:
Kommun@pitea.se**

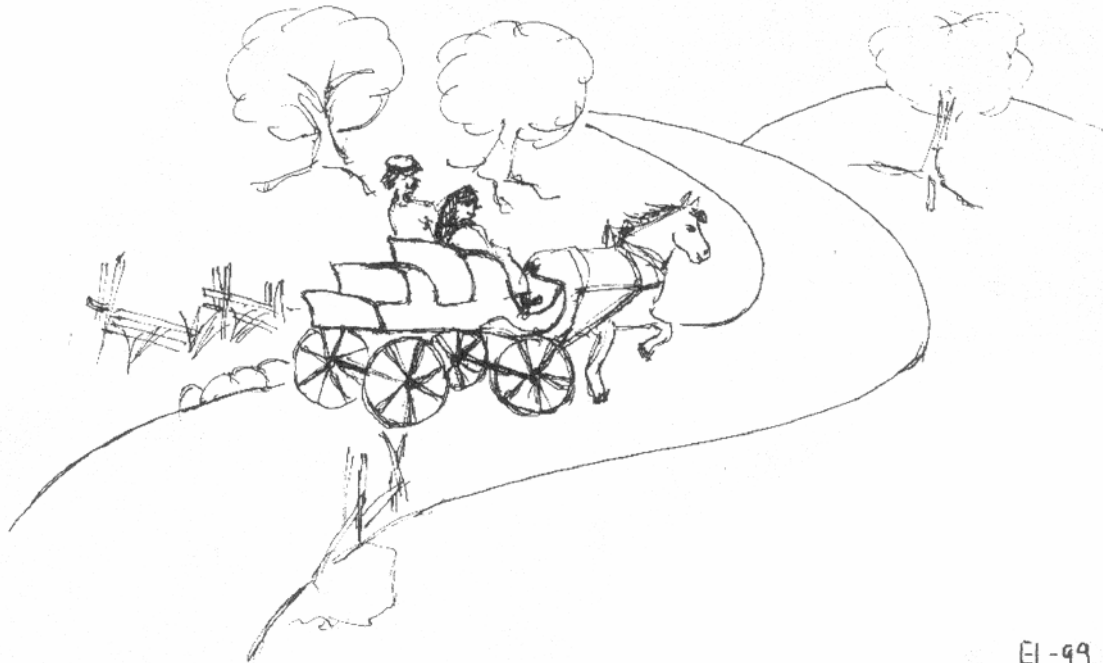
Fattigvårdsstyrelsens arbete

I äldre tider var fattigvården det samma som det vi idag kallar socialförvaltningen. I Piteå landskommun var fattigvården indelad i distrikt. Det rörde sig om sammanlagt 29 stycken, då varje by räknades som ett distrikt.

De fattiga delades in i två klasser. Till första klassens fattighjon räknades alla som av ålder, kropps- eller sinnessjukdom var oförmögna att arbeta. Barn, som var föräldralösa eller om deras föräldrar på ett eller annat sätt inte kunde ta hand om dem, tillhörde också första klassens fattighjon. Till andra klassens fattighjon räknades de som ständigt eller tillfälligt fick fattigunderstöd i olika grad.

De ärenden, som behandlades på fattigvårdsstyrelsens sammanträden, var av väldigt varierande slag. Genom protokollen får man en aning, om vad som hände och hur det var att leva som fattig i Piteå socken för hundra år sedan. Några ärenden som kan sammanfatta fattigvården i Piteå landkommun kommer att nämnas här nedan.

Efter missväxtåret 1867 strök många efter vägarna och tiggde. För att komma till rätta med det, beslutade styrelsen att varje distrikt skulle skaffa ett ställe, där "bettlare" kunde få ett mål mat och sedan på lämpligt sätt återföras till deras rätta distrikt. Distrikten tog bara hand om dem, som var mantalsskrivna där. De, som behövde hjälp, fick söka fattigunderstöd i det distrikt, där de var skrivna. Det hände att fattigvårdsstyrelsen tog in någon till fattigstugan eller lasarettet och sedan begärde ersättning från det distrikt som fattighjonet tillhörde.

För att fattigvårdsstyrelsen skulle komma så billigt som möjligt undan, ordnade de ”entreprenadauktioner”. Vid den årliga regleringen räknades första klassens fattighjon upp och publicerades i en kungörelse i kyrkan. Det var fattiga, som inte kunde vårdas eller försörjas av sina barn eller föräldrar med eller utan tillfälligt bidrag från fattigfonden. Sedan hölls fattigauktion i församlingens tingshus den sista söndagen innan jul. Fattighjonerna utackorderades till välkända och välstadda personer för ett års tid eller längre. Entreprenadsumman betalades alltid med kontanter för de yngre fattighjonerna och för de äldre med korn, om sådana tillgångar fanns i fattigboden. I annat fall utbetalades kontanter enligt kommunalstämmans beslut.

Entreprenören var själv tvungen att ombesörja för att hjonen hämtades på utsatt datum. För ersättningen skulle de också föda, kläda och värma fattighjonet. De skulle ha ett rum, en säng och sängkläder. Fattighjonet å andra sidan skulle i den mån deras krafter tillät, arbeta för vård och uppehälle. Om entreprenören inte fullföljde sina skyldigheter, kunde de få betala böter. Behövde läkare eller präst tillkallas, skulle entreprenören stå för transporten utan ersättning. Läkararvodet och om läkemedel ordinerats bekostades av fattigkassan.

När ett fattighjon dog, var det entreprenörens ansvar att skaffa likkista och ordna med transport till sockenkyrkan samt gravöppning mot en liten ersättning från fattigkassan. Alla eventuella kläder och tillhörigheter lämnades till någon av ledamöterna i Fattigvårdsstyrelsen och dessa utropades sedan på offentlig auktion för fattigvårdens räkning. Hade den avlidna inga bröstarvingar, tog fattigkassan behållningen från auktionen. I det fall det fanns arvingar, fick de det som blev över, när fattigvårdsstyrelsen gjort avdrag för den omsorg de hade haft för det avlidna fattighjonet.

Utackorderade barn togs omhand på ett särskilt sätt. Förutom att de skulle få mat och kläder efter behov, skulle de också vårdas ömt samt varnas och förmanas. I de fall det behövdes, fick även lämplig aga användas. Barnen fick lära sig att vara flitiga och fick sysselsättning efter förmåga och ålder. När barnen uppnått skolmogen ålder var det förmyndarens plikt, att de fick undervisning i ”kristendoms- och borgerlig kunskap” i små- eller folkskolan.

Vid varje terminsslut hölls examensförhör. Om ett barn inte hade gjort de framsteg som förväntats, kunde förmyndaren få avdrag på underhållssumman, för att barnet skulle kunna få den kunskapsgrad som ordentlig undervisning kunde ge, förutsatt att de inte ansågs som mindre begåvade.

Barnen, som sattes ut till fattigauktion, var ofta attraktiv arbetskraft. De var billiga och fick ofta arbeta hårt. Därtill skulle de också gå i skolan. Det hände ändå, att husfolket inte efterföljde fattigvårdsreglementet och fick avdrag på underhållet. Hildur Maria Olsson t. ex. fick inte någon nattvardsläsning och styrelsen beslutade då, att bara utbetala hälften av underhållet till hennes förmyndare, Nicklas Jonsson i Hortlax.

Det kunde också hända, att barnen inte skötte sig hos sina förmyndare. I april 1907 påstod flickan Edla Adina Nöjd, att hennes försörjare Erik Nordberg var elak. Hon togs in på fattiggården till dess förhållandena hade utretts. Efter förhör med tidigare ställen hon varit på, visade det sig emellertid vara flickan som var trotsig och oreglerig, varpå hon fick återvända till Nordbergs. Styrelsen gav flickan en varning och framhöll att det var hennes moraliska och kristliga plikt att vara undergiven och lydig mot sina vårdare och försörjare. Hon skulle hädanefter vara snäll och vänlig, så att det i framtiden skulle leda till egen fördel och beröm.

I Pitholm fanns stenhuggarsonen Oskar. Han var 15 år, när han i februari 1906 kom till ordföranden i fattigvårdsstyrelsen och undrade, om de kunde se till, att han fick nödvändig skolundervisning. Han berättade, att fadern, som var änkeman och förmyndare, hade ett ”supigt och oordentligt levnadssätt”. Fadern brukade också slå honom, när han var onykter. Oskar skulle få vara på fattiggården tills styrelsen kunde sammanträda. Dagen efter kom pojken tillbaka med två personer, som kunde intyga att uppgifterna var sanna. De sade också, att han borde ha fått komma hemifrån för länge sedan för att få undervisning och fostran.

Oskar blev utackorderad till bonden Jonas Engström i Långnäs och hans far fick betala underhållsbidrag för vård och undervisning. Det skulle visa sig, att också bonden fick god nytta av Oskar. Under sommarlovet visade det sig, att han var duktig på att arbeta.

Fattigdoktorn skulle också sköta sitt arbete. Det fick dr Collin erfaras. Missnöje hade många gånger riktats mot honom, när han hade tagit ut ersättning för besök hos understödstagare, fastän fattigvårdsstyrelsen hade gjort upp om årsackord.

Personer, som fick fattigunderstöd skulle sköta sig och leva ordentligt, annars kunde det gå, som det gjorde för änkan Björk i Munksund. Det var sysslomannen Liedholm på hospitalet, som i september 1907 kom in med en anmälan till fattigvårdsstyrelsen om hennes oanständiga leverne. Han hade sett sjöfolk och andra mer eller mindre kända personer komma och gå hos henne. Vidare påstod han, att det bedrevs dryckenskap, kortspel och otukt hos henne, då flera av hospitalets patienter uppehöll sig där till långt efter midnatt och kom tillbaka halvfulla. Liedholm anhöll om, att styrelsen och änkan Björks målsman skulle försöka sätta stopp för detta.

Efter att styrelsen inhämtat upplysningar från hennes grannar, som verkade styrka anklagelserna mot henne, beslutades det att dra in hennes underhåll ett kvartal.

Doktor Collin, som ofta behandlat henne ”för en och annan sjukdom” skulle undersöka, om hon var fullt tillräknelig eller om hon skulle intagas på hospitalet. Hans utlåtande om henne var, att en sådan åtgärd var onödig, då hon var ”tillräknelig fast med ett visst besynnerligt lynne”.

Det uppdagades, att många av de rykten om henne var ”dikterade till nakna misstankar”. Länsman skulle då hålla polisförhör med henne och tillkalla så många som behövdes för att utröna om ryktena ägde grund eller inte. Om ryktena saknade grund, skulle hon få upprättelse. Hon hade dessutom inte kunna försörja sig och sina två barn sedan hennes underhåll dragits in.

Livet på fattiggården

Att bli intagen på fattiggården var nog det värsta man kunde råka ut för. Reglerna var hårda och man skulle ständigt vara tacksam mot förmyndare och föreståndare.

Till fattiggården kunde hjonen få komma, om de skulle gå i skola eller konfirmeras, om de var utblottade, platslösa eller arbetsovilliga. Dit kom de också om de var gamla, orkeslösa eller krymplingar. Den åldrings- och sjukvård, som vi idag har, fanns inte då och det hände, att även mentalt sjuka hamnade på fattiggården. Piteå Hospital & Asyl, där det fanns plats för 300 patienter, öppnades den 15 september 1893. Det närmaste sinnessjukhuset låg dessförinnan i Härnösand med endast 50 platser.

Ett fattighjon skulle iaktta gudsfruktan, sedlighet och ett ordentligt uppförande. De skulle visa vördnad och aktning inför främmande personer och även vara snälla mot varandra. Deras krafter skulle användas till att under tystnad arbeta vid inrättningen. På sin lediga tid skulle de också vara tysta och stillsamma och sysselsätta sig med tillåten läsning, laga sina kläder, tvätta eller med annat som tillhörde hygien.

Hjonen fick inte lämna inrättningen och inte heller sitt arbete utan tillåtelse. Krogar och andra näringsställen fick inte heller under några förhållanden besökas. De fick inte hemföra kaffe, brännvin eller andra starka drycker till inrättningen. Besökare måste också anmäla sig hos föreståndaren och det var strängt förbjudet för män och kvinnor att utan särskilt tillstånd besöka varandra.

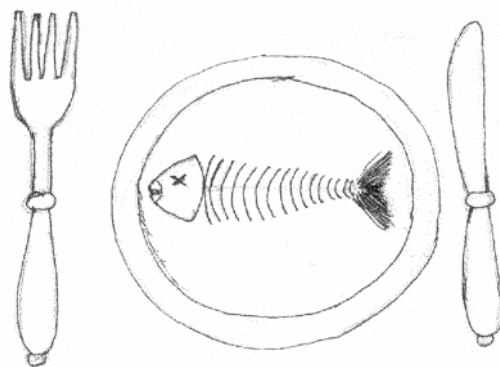
Fattiggården

År 1876 sålde Anders Marklund i Öjebyn sitt hemman (nr 5 13/64 mantal) med byggnader och allt övrigt som tillhörde fastigheten till Piteå landskommun för 18.000 kronor. Köpet gillades och godkändes av kommunalstämman den 31 december 1876.

I februari bestämde styrelsen, att de skulle skaffa järnsängar, material till sängkläder samt andra nödvändiga inventarier till fattiggården. Nya föreståndare skulle också tillsättas så fort som möjligt.

En föreståndare skulle, förutom att vara pålitlig, även vara absolut nykter, dvs ”aldrig använda spirituösa drycker”. Föreståndaren och dennes hustru fick, när de tillsattes 1877, 500 kronor i årslön. Där ingick även fri föda, husrum, ”vedbrand” och läkarvård. Kaffe skulle inrättningen inte stå med, det fick de hålla sig med själv.

Intagna fattighjon, som var arbetsföra och således inte sängliggande, skulle varje vardag stiga upp klockan sex och äta frukost klockan åtta. Middag serverades klockan tolv, aftonvard klockan fem och kvällsvard klockan åtta. Genast efter kvällswarden skulle varje hjon gå i säng. Då skulle det vara tyst och alla ljusen vara släckta. På söndagarna serverades middag klockan ett.

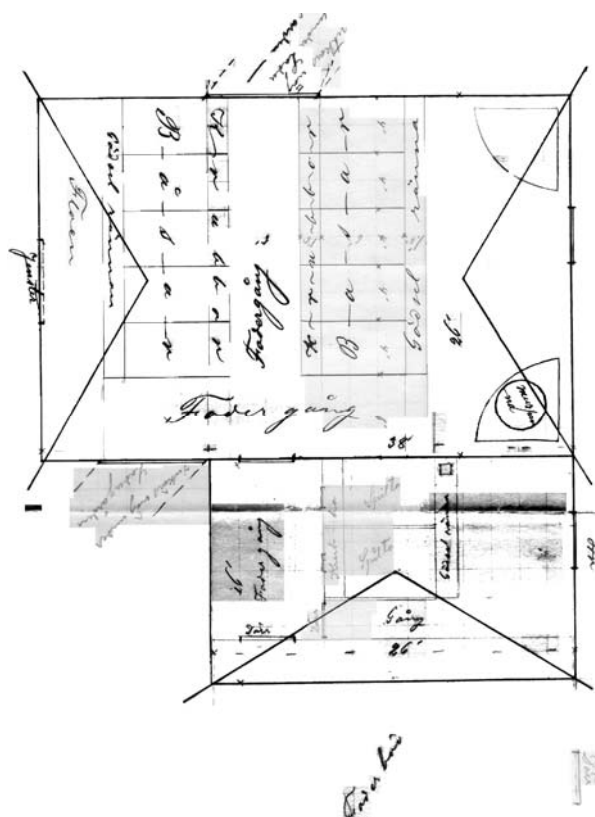

Så här såg en matsedel ut år 1877:

- Måndag* *Frukost: Mjök, fisk och potatis*
 Middag: Slätvälling
 Aftonvard: Sill, potatis och svagdricka
 Kväll: Vattengrynsgröt
- Tisdag* *Middag: Dricksoppa*
 Kväll: Slätgröt
- Onsdag* *Middag: Grynvälling*
 Kväll: Gryngröt (vattengrynsgröt)
- Torsdag* *Middag: Kött- eller dricksoppa*
 Kväll: Slätgröt
- Fredag* *Middag: Klimpvälling*
 Kväll: Slätgröt
- Lördag* *Middag: Kött- eller dricksoppa*
 Kväll: Vattengrynsgröt
- Söndag* *Frukost: Blöta*
 Middag: Fläsk och ärtor eller gryn
 Kväll: Slätgröt

Tisdag till lördag var frukost och aftonvard lika med måndag.

På fattiggården fanns både ladugård och bagarstuga, så att de i det närmaste kunde vara självförsörjande. Det finns förslag på ritningar till en ny ladugård och sommaren 1880 påbörjades uppförandet.

Fattigvårdsstyrelsens ordförande, J. E. Wikstén, var även riksdagsman och därför bortrest ganska ofta. Under hans bortavaro saknas det anteckningar från styrelsesammanträdena. Därför är det ganska svårt, att veta riktigt vad som hände under några år. Det är tydligt, att en nybyggnad för fattighjonen också uppfördes under ungefär samma period som ladugården. I styrelseprotokoll från 1882 finns det beslut på inventarier som skulle skaffas till en ”nybyggnad”. Det skulle bland annat skaffas tegel till eldstäder, fler sängar och sängkläder. Fattiggården skulle då kunna försörja sextio fattighjon. De beslutade även att inköpa en symaskin.

En offentlig auktion

Den 19 oktober 1877 avled fattighjonet Olof Wiklund i Svensbyn. Efter sig lämnade han sin gård och sina övriga tillhörigheter. Bönderna Daniel Nilsson och Anders Hedström fick i uppdrag att besiktiga och göra en inventering av dödsboet. Olof Wiklund var hela livet ogift och efterlämnade inga bröstarvingar. Egendomen med tillhörande lösöre och inventarier skulle då för fattigvårdsstyrelsens räkning säljas till högstbjudande.

Den 27 december 1877 hölls auktionen och allt såldes för cirka 600 kronor. Auktionsmedlen skulle betalas till styrelseledamoten E. Mattsson innan januari månads utgång 1878.

Det skulle visa sig, att Olof Wiklund inte var helt utan arvingar. Han hade fått en son 1864 tillsammans med pigan Eva Christina Aronsdotter. De hade också gjort en skriftlig överenskommelse, att Olof skulle betala 35 kronor per år i ”uppfostringshjälp” för barnet. Överenskommelsen skulle gälla, även om Eva Christina gifte sig och den bevittnades av J Nordlund och dennes hustru Christina Catharina Pehrsdotter. På överenskommelsens baksida finns en anteckning om att Olof Wiklund betalade uppfostringsbidrag fram till början av 1869.

Den 4 december 1877 får fattigvårdsstyrelsen ett brev från Eva Christinas make, tillsyningsman Daniel Larsson. Han skriver, att de skulle vilja ha det resterande beloppet på uppfostringsbidraget, som Olof Wiklund åtagit sig att betala. Tillsyningsman Larsson bifogade en avskrift på originalöverenskommelsen samt ett prästbevis om att den oäkta sonen, Olof Anton, var född och fortfarande levde.

Sedan dröjde det ända till maj månad, innan målet togs upp igen. Styrelseledamoten Mattsson skriver till ordföranden i fattigvårdsstyrelsen, J O Wikstén, att han inte kan vara med på sammanträdet och redovisa inkomsterna från Wiklunds dödsbo. Han har dock räknat ut, att nettobehållningen skulle bli cirka 600 kronor och föreslår, att pigan skulle få 200 kronor av dessa. Eftersom det saknas handlingar och protokoll från dessa år, får vi inte veta vad som blev beslutat.

Förmyndare och högre myndigheter kunde nog försöka sko sig på de fattigas redan så trånga situation och förhålla beslutsprocesser så, att de kanske föll i glömska.

Vid en kontroll i ”Dödboken” står det att Olof Wiklund dog 55 år gammal. Varför eller av vad framkommer dock inte. Vad vi vet, är att han finns omnämnd i ett protokoll från 1872, där det står vilka första klassens fattighjon som vid ”entreprenad auktion” skulle utackorderas den 21 december. Om han blev utackorderad och i så fall var, fanns inte att läsa i protokollen.

Det vi kan läsa mellan raderna, om man skall kosta på sig att spekulera lite grand, är att någonting hände Olof Wiklund, varför han inte kunde fortsätta betala underhåll för sin son

och att han tre år senare utackorderades på fattigauction. Antagligen blev han sjuk eller ådrog sig någon kroppsskada och därför inte längre kunde arbeta och blev på så sätt ett fattighjon.

Syskonen Aspelin

I januari 1902 fick en arbetare från Rognäs avslag av fattigvårdsstyrelsen, när han sökte ersättning för underhåll av sin svärmor under hennes vistelse hos en madam Aspelin. Svärmodern var intagen på fattiggården och hade rest till Rognäs under uppgift att hälsa på sin dotter och måg. Jag undrar då vem denna Aspelin var, som var så märkvärdig och hittade till slut en artikel i Piteå-Tidningen den 16 december 1959 om syskonen Aspelin. Vad som är sanning, hörsägen eller påhitt i artikeln är svårt att säga eftersom de flesta som levde under deras tid antagligen är döda nu. Här kommer bara att nämnas en liten del av deras öde som var tillräckligt märkvärdigt och originellt för att bli en egen bok.

Syskonen Theodor och Hedvig Aspelin kom till Rognäs år 1886. De kom från Stockholm och skall ha tillhört adelsläktet Aspelin från Finland. Enligt Aspelins egen utsago skall deras far ha varit professor i Stockholm och en farbror till dem var disponent och chef för Fagersta Bruk.

Madam Aspelin, som hon titulerades, var "folkläkare" och utbildad massörska. Hon kunde väldigt mycket om naturmedicin och många kom för att få bot med hjälp av hennes hemkurer. Från naturen hämtade hon in blad och örter, men använde även medicin från apoteket. Nere vid stranden hade hon ett "ångskåp" där en del fick vård. Andra kurer skall ha varit "myrstacksbad", tallbarrsbad, gyttejebad och andra olika medicinska bad.

Nu är det egentligen hennes bror, som man kommer ihåg bäst i pitebygden. Han skall ha varit liten till växten med korta ben och ett kritvitt skägg. Det finns många nidvisor om honom och en del av dem skall han också ha sjungit själv, när han var på sångturné. Till Luleå och Piteå kom han varje julhelg för att underhålla stadsborna med sång. Med sig hade han en getabock med ett fint täcke på sig och små bjällror i hornen.

1913 skrevs syskonen in på fattiggården. Hedvig och Theodor Aspelin hade blivit orkeslösa. Gubben Aspelin, som dessutom var blind vid inskrivningen, dog den 23 september 1918. Två år senare dog hans syster.

Vad var det egentligen som gjorde, att de flyttade hit upp till våra trakter och levde ett fattigt liv, när de kom från så "fin" familj i Stockholm?

Berättelsen om syskonen Aspelin får avrunda och avsluta den här skriften om fattigvårdsstyrelsen i Piteå landskommun. Våra arkiv är en fantastisk skatt både kulturellt och historiskt. För att kunna lära oss att förstå vår nutid och framförallt vår framtid är det viktigt att veta vad som hände förr.

Litteraturförteckning

Piteå-Tidningen den 16/12 1959

Pitebygden (red. Elsa Berglund) Bölebyn 1969

Utdrag ur dödboken för Piteå Moderförsamling 1877

Fattigvårdsstyrelsen i Piteå Landskommun, Protokoll 1959 – 1876

Fattigvårdsstyrelsen i Piteå Landskommun, Protokoll 1890 – 1904

Fattigvårdsstyrelsen i Piteå Landskommun, Protokoll 1904 – 1910

Fattigvårdsstyrelsen i Piteå Landskommun, Diarium 1879 – 1882

Piteå Landskommun, Byggnadsnämnden, Ämnesordnade handlingar 1871 – 1949

Fattigvårdsstyrelsen i Piteå Landskommun, Liggare 1907 – 1930

Kommunalnämnden i Piteå Landskommun, FIV: 1-4, 1867 – 1950

Förslag till Fattigvårdsreglemente för Piteå Moderförsamling 1874